

DRAAIBOEK SUÏCIDEPREVENTIE OP SCHOOL

*Model draaiboek suïcidepreventie op school – Antwerpen
Gebaseerd op de versie van locoregionale werking Oost-Vlaanderen*

Inhoud

Inleiding	2
Algemeen kader	3
Vlaams actieplan suïcidepreventie	3
Geestelijk gezondheidsbeleid op school	4
De samenstelling van een draaiboek suïcidepreventie op school	6
Wat is een draaiboek?	6
Waarom een draaiboek suïcidepreventie?	6
Modeldraaiboek	7
Luik 1: vroegdetectie en signaalherkenning	8
Suïcidaal proces	8
Signalen	8
Vragen en aandachtspunten in het draaiboek	9
Luik 2: acute dreiging, crisisinterventie	10
Bewust zijn van eigen attitudes en opvattingen	10
In kaart brengen hoe acuut de dreiging is	10
Vragen en aandachtspunten in het draaiboek	10
Luik 3: na een suïcidepoging	12
Vragen en aandachtspunten in het draaiboek	12
Luik 4: na een suïcide	15
Vragen en aandachtspunten in het draaiboek	15
Bronnen	19
Bijlagen	20
Bijlage 1: referenties gerelateerde producten	
Bijlage 2: gesprek met de klas – leidraad	
Bijlage 3: mogelijke externe partners in verband met het draaiboek	
Bijlage 4: contactgegevens locoregionale partners Antwerpen	

Inleiding

Dit document is één van de resultaten van het project "locoregionale uitvoering van het Vlaams actieplan suïcidepreventie". Het is een aanzet voor scholen die een draaiboek suïcidepreventie willen maken, aangepast aan de realiteit van de eigen school.

In een eerste deel wordt het algemeen kader geschetst waarbinnen dit project zich situeert: het Vlaams actieplan suïcidepreventie. Binnen het Vlaams actieplan suïcidepreventie wordt heel wat aandacht besteed aan de doelgroep "jongeren" en hierop aansluitend aan scholen. Er wordt in dit deel stilgestaan bij het onderwerp "geestelijk gezondheidsbeleid op school" en de plaats die suïcidepreventie en de draaiboeken hierbij innemen.

Verder in dit document wordt ingegaan op het waarom van een draaiboek suïcidepreventie. Wat zijn de preventieve effecten van zo'n draaiboek en wat is de meerwaarde ervan? Daarna wordt toelichting gegeven bij de 4 luiken waaruit een draaiboek suïcidepreventie bestaat:

- vroegdetectie en signaalherkenning;
- acute dreiging en crisisinterventie;
- een leerling heeft een suïcidepoging ondernomen;
- een leerling is overleden ten gevolge van zelfdoding.

In elk van deze luiken worden praktische aanbevelingen gedaan, en worden vragen en aandachtspunten voor het draaiboek geformuleerd.

Het is uitermate belangrijk om bij de uitwerking van een draaiboek CLB van bij de start te betrekken. Enerzijds behoort het ontwikkelen van een geestelijk gezondheidsbeleid op school tot het takenpakket van een CLB. Anderzijds zal blijken dat zij op verschillende momenten een rol kunnen spelen bij onder andere individuele opvang van de (mogelijks) suïcidale leerlingen, de opvang van andere leerlingen, ondersteuning bij een klasgesprek,...

Tenslotte is er een uitgebreide bijlage toegevoegd met contactgegevens en informatie over mogelijke externe organisaties die betrokken zouden kunnen worden bij de concrete invulling van het draaiboek.

Algemeen kader

1. VLAAMS ACTIEPLAN SUÏCIDEPREVENTIE

Vlaanderen doet het slecht als het op het aantal zelfdodingen aankomt. Jaarlijks sterven er 17 per 100.000 inwoners aan zelfdoding. Het gemiddelde in de Europese Unie ligt op 11,5 per 100.000 (wat ook al erg hoog is). Zelfdoding is de belangrijkste doodsoorzaak bij twintigers en dertigers, bij mannen ook bij veertigers.¹ Het aantal suïcidepogingen ligt nog veel hoger. Zo waren er in Vlaanderen in 2006 165 per 100.000 inwoners die minstens één suïcidepoging deden.²

In 2002 vond, op initiatief van de toenmalige minister van Welzijn Mieke Vogels, een gezondheidsconferentie in verband met de preventie van depressie en zelfdoding plaats. Hieruit kwam de **6de gezondheidsdoelstelling** naar voren: "*De sterfte door zelfdoding bij mannen en vrouwen moet tegen 2010 verminderd zijn met 8% ten opzichte van 2000.*" Ook werden 3 subdoelstellingen geformuleerd: de daling van het aantal suïcidepogingen, de daling van de suïcidale ideatie³ en de daling van het aantal depressies.

In 2006 werd een actieplan (**het Vlaams actieplan suïcidepreventie**)⁴ uitgeschreven, dat een pakket initiatieven omvat die de realisatie van de 6de gezondheidsdoelstelling mogelijk moet maken. Het Vlaams actieplan suïcidepreventie bestaat uit 5 strategieën:

1. Het bevorderen van de geestelijke gezondheid met betrekking tot individu en maatschappij
2. Het bevorderen van laagdrempelige telezorg
3. Het bevorderen van de deskundigheid van professionelen en het optimaliseren van de netwerking
4. Het uitlokken van zelfdoding tegengaan
5. De aandacht voor specifieke doelgroepen

Binnen de verschillende strategieën is aandacht voor een aantal specifieke doelgroepen. Eén daarvan zijn jongeren en - in het verlengde hiervan - scholen. In de voorbije 45 jaar is het aandeel min-dertigers in de zelfdodingssterfte ongeveer verdubbeld (van 8% naar 18% bij de mannen, en van 5% naar 10% bij de vrouwen). Zelfdoding is de belangrijkste doodsoorzaak bij twintigers en dertigers in Vlaanderen. Uit de evolutie van de Vlaamse suïcidedcijfers bij 15- tot 24-jarigen van 1990 tot 2003 blijkt dat de suïciderates bij jonge mannen verdubbeld zijn (van 11,2/100.000 in 1990 naar 25,5/100.000 in 2003). Bij vrouwen zijn de fluctuaties voor deze leeftijdsgroep minder sterk, maar ook daar werd in 2003 de hoogste suïciderate ooit genoteerd. Tenslotte was suïcide in 2003 voor het eerst de belangrijkste doodsoorzaak bij 10- tot 14-jarigen.⁵

¹ Meer cijfergegevens in verband met zelfdoding vindt u op de site van het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid: <http://www.zorg-en-gezondheid.be/topPage.aspx?id=638>

² Meer cijfergegevens en informatie in verband met het aantal suïcidepogingen vindt u op de site van de Eenheid voor Zelfmoordonderzoek: <http://www.eenheidvoorzelfmoordonderzoek.be>

³ Suïcidale ideatie: het hebben van actieve gedachten over zelfdestructief gedrag, waarbij al dan niet de dood wordt beoogd (suïcidedgedachten, suïcidewens, suïcideplan/dreiging).

⁴ Meer informatie over het Vlaams actieplan suïcidepreventie is terug te vinden op <http://www.zorg-en-gezondheid.be/preventiezelfdoding.aspx>.

⁵ Bron: Vlaams actieplan suïcidepreventie

Rond de preventie van zelfdoding liepen voorafgaand aan het Vlaams actieplan suïcidepreventie al heel wat initiatieven op locoregionaal niveau. Om deze activiteiten en het Vlaams actieplan meer op elkaar af te stemmen, werd in elke provincie een project opgestart voor de locoregionale uitvoering van het plan. In Antwerpen bestaat dit project uit de volgende partners:

- De Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) met een suïcidepreventiemedewerker: CGG Andante, CGG De Pont, CGG Noorderkempen
- De Antwerpse LOGO's (lokaal gezondheidsoverleg): LOGO Stad Antwerpen, LOGO Antwerpen Noord, LOGO Mechelen, LOGO Pr.A.A.M., LOGO Noorderkempen, LOGO Zuiderkempen
- Het Overlegplatform Geestelijke Gezondheidszorg Provincie Antwerpen (OGGPA)

Deze partners hebben zich geëngageerd om samen de doelstellingen van het Vlaams actieplan suïcidepreventie te ondersteunen, rekening houdend met de lokale context in Antwerpen. De contactgegevens van deze partners zijn in bijlage terug te vinden.

2. GEESTELIJK GEZONDHEIDSBELEID OP SCHOOL

Eén van de doelgroepen waarnaar binnen het Vlaams actieplan suïcidepreventie bijzondere aandacht gaat, zijn jongeren. In dit verband wordt gestreefd naar een geïntegreerde werking voor een geestelijk gezondheidsbeleid op school steunend op 5 pijlers⁶:

1. Een **gezondheidsbevorderende omgeving** creëren: het organiseren van activiteiten die kunnen bijdragen aan de bevordering van de geestelijke gezondheid en het creëren van een positieve sfeer op school;
2. **Educatie** van leerlingen (sociale, communicatieve en probleemoplossingsvaardigheden), leerkrachten (deskundigheidsbevordering in verband met risicodetectie voor verminderd welbevinden) en ouders (informatiebijeenkomsten);
3. **Signaalherkenning** en vroegdetectie;
4. **Begeleiding** binnen de school en de schoolbegeleidingsdiensten;
5. **Behandeling** buiten de school.

Voorafgaand aan het Vlaams actieplan suïcidepreventie bestonden er al een aantal initiatieven in verband met de preventie van suïcide met specifieke aandacht voor jongeren. De Suïcidepreventiewerking van de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG)⁷ deed in het verleden al heel wat inspanning in verband met suïcidepreventie bij jongeren. 2 producten / activiteiten werden in dit kader ontwikkeld:

- **Deskundigheidsbevordering**: er werd een vormingspakket ontwikkeld dat handelt over omgaan met suïcidaliteit. De medewerkers van de Suïcidepreventiewerking van de CGG geven meerdaagse vormingen aan leerkrachten, leerlingenbegeleiders, CLB-medewerkers, jeugdhulpverleners, etc. In deze vormingen wordt onder meer aandacht besteed aan het herkennen van suïcidesignalen, omgaan met suïcidaal gedrag, inzicht in suïcidepreventie, zicht op interventie en verwijsmogelijkheden, inzicht in de eigen houding ten aanzien van suïcide, denken rond hulp- en preventiemogelijkheden bij jongeren.
- **Suïcidepreventiedraaiboek**: scholen worden ondersteund bij het opstellen van een draaiboek in verband met suïcidaal gedrag op school.

In dit document wordt stilgestaan bij de opmaak en invulling van het draaiboek, voortbouwend op de expertise en ervaring die hieromtrent al door de Suïcidepreventiewerking van de CGG werd ontwikkeld. Uiteraard is een draaiboek alleen niet voldoende, maar het is in ieder geval een belangrijke aanzet in het kader van het werken rond de bevordering van geestelijke gezondheid op school.

Teruggrijpend naar de 5 pijlers van een geïntegreerd geestelijk gezondheidsbeleid op school komen in een draaiboek de pijlers signaalherkenning en vroegdetectie, begeleiding binnen de school en de schoolbegeleidingsdiensten, en behandeling buiten de school aan bod. Het is echter van groot belang dat binnen de school ook gewerkt wordt rond de andere pijlers.

⁶ Basistekst "naar een scholenbeleid voor geestelijke gezondheid vanuit de invalshoek suïcidepreventie", 2007.

⁷ Voor meer informatie: <http://www.zelfmoordpreventievlaanderen.be>.

De samenstelling van een draaiboek suïcidepreventie op school

1. WAT IS EEN DRAAIBOEK?

Een draaiboek is een handleiding of stappenplan waarin stap voor stap wordt behandeld wat er op je af kan komen mocht er zich een bepaalde gebeurtenis of calamiteit voordoen. In dit geval gaat het om een draaiboek in verband met suïcidaal gedrag op school.

Elke gebeurtenis is weliswaar verschillend, maar toch zijn er een aantal gemeenschappelijkheden als het gaat om communicatie, informatievoorziening en organisatie op school. Een draaiboek kan hierop inspelen. Een draaiboek blijkt vooral effectief te zijn als het op voorhand – los van een concrete gebeurtenis – wordt opgesteld. Geplande, uitgeschreven procedures geven structuur en verminderen de kans op twijfel, onbeslistheid of conflicten.

2. WAAROM EEN DRAAIBOEK SUÏCIDEPREVENTIE?

Wekelijks wordt 1 Vlaamse school met de suïcide van een leerling geconfronteerd. Het aantal suïcidepogingen ligt nog veel hoger. Het is dan ook belangrijk dat een school vooraf nadenkt over hoe ze zal reageren als ze geconfronteerd wordt met een suïcide.

Een draaiboek heeft een aantal **preventieve doelstellingen**:

- **Voorkomen van paniekgevoelens:**
Paniek en angst zijn slechte raadgevers. Het is daarom belangrijk om op voorhand na te denken en afspraken te maken binnen het schoolteam. In een draaiboek wordt een plan opgesteld waarbij aandacht geschonken wordt aan zowel de emotionele als de praktische aspecten in geval van suïcidaal gedrag.
- **Voorkomen van verkeerde beslissingen:**
Soms ontstaat de gedachte dat het maar beter is om niets te doen, of om af te wachten wat er verder gebeurt. Bij het opstellen van een draaiboek wordt stilgestaan bij de beslissingen die genomen moeten worden, en welke beslissingen de beste zijn.
- **Voorkomen dat een suïcidale leerling een poging doet:**
Een draaiboek moet richtlijnen geven hoe te reageren wanneer men geconfronteerd wordt met suïcidaal gedrag. Dit helpt vermijden dat er vanuit vooroordelen of mythen gedacht wordt, waardoor een suïcidale leerling zich nog meer geïsoleerd voelt, en mogelijk dichter komt bij een effectieve suïcidepoging of suïcide.
- **Voorkomen dat een leerling ten gevolge van een poging blijvend lichamelijk letsel overhoudt of zelfs overlijdt:**
In een draaiboek staat vermeld wie op school over een geldig EHBO-diploma beschikt, voor het geval dat een leerling een suïcidepoging doet op school en EHBO-maatregelen genomen moeten worden.
- **Voorkomen van ernstige emotionele schade bij de suïcidale leerling:**
Als een leerling na een suïcidepoging terugkeert naar de school, is het belangrijk dat met de leerling, de ouders en de hulpverleners overlegd wordt hoe deze terugkeer plaats zal vinden. Ook als de oorzaak voor een deel van de problemen op school te vinden is, kan

de school actief bijdragen. Door over dit soort zaken afspraken te maken in een draaiboek, kan vermeden worden dat de leerling terug in een geïsoleerde positie geraakt, en opnieuw ernstige emotionele problemen krijgt.

▪ **Voorkomen van emotionele crisis bij de medeleerlingen:**

Een suïcide(poging) kan niet doodgezwegen worden. Er wordt sowieso over gesproken, dit kan dan ook best met begeleiding. Er niet over praten, kan tot gevolg kan hebben dat medeleerlingen die het zelf moeilijk hebben, geen kans krijgen om dit te uiten waardoor ze mogelijks vaster komen te zitten in hun negatieve gedachten en gevoelens. Door erover te praten kan men ook een beter zicht krijgen op mogelijke risicoleerlingen. In een draaiboek kan de organisatie van de hulpverlening van tevoren geregeld zijn, inclusief de afspraken hierover met hulpverlenende instanties.

Enkel indien er absolute zekerheid is dat niemand op de hoogte is, is het beter om het niet bespreekbaar te maken.

▪ **Samenwerking met andere instanties:**

In een draaiboek kan verder gebouwd worden op het beleid van de school in verband met sociaal-economische aspecten. Het handelen in crisissituaties kan aansluiten op samenwerking met hulpverleners (zowel intern als extern) in minder acute situaties. Afspraken wie voor welke taken verantwoordelijk is, kunnen verdere escalatie van suïcidaal gedrag of andere emotionele problemen helpen voorkomen.

▪ **Voorlichting aan ouders:**

Voorlichting aan de ouders over het waarom van bepaalde keuzes en over de samenhang tussen het draaiboek voor suïcidale crisissen en het schoolwerkplan voor leerlingbegeleiding zal het draagvlak voor een planmatige aanpak van suïcidepreventie vergroten. Het is daarbij aangeraden om dit luik op te nemen in een breder geestelijk gezondheidsbeleid op school en dit in zijn geheel te communiceren.

Daarbij is het ook zinvol om meer algemene informatie-avonden te organiseren voor ouders over weerbaarheid, assertiviteit, het belang van het ontwikkelen van probleemoplossende vaardigheden,...

3. MODELDRAAIBOEK?

Dit document is een model, met aanbevelingen en informatie over hoe een draaiboek op te stellen. Uiteraard is het niet voldoende dit document in de kast te hebben liggen. Wel moet voor elke school een draaiboek op maat ontwikkeld worden. Dit kan gebeuren met behulp van dit model. Scholen kunnen hiervoor een beroep doen op de medewerkers van de suïcidepreventiewerking van de CGG.

Tussen scholen bestaan verschillen betreffende het type onderwijs, de religieuze of wereldlijk filosofische grondslag, de omvang van de school en het aantal leerlingen, de leeftijdsopbouw van het lerarenkorps, de sociaal-economische opbouw van de buurt waar de school ligt, etc. Deze factoren bepalen mee het klimaat van de school. Ook de structuur van de leerlingenbegeleiding kan erg verschillen. Voor elke school zal dus een gepast draaiboek *op maat* gemaakt moeten worden.

Een draaiboek suïcidepreventie bestaat uit **4 luiken**, met in elk luik afspraken in verband met de communicatielijnen en richtlijnen hoe te handelen:

1. **Vroegdetectie en signaalherkenning:** herkennen van signalen door leerkrachten en leerlingenbegeleiders;
2. **Acute dreiging, crisisinterventie:** een leerkracht of iemand anders vangt signalen op van de leerling zelf of via medeleerlingen in verband met suïcidedgedachten of -plannen;

3. **Een leerling heeft een suïcidepoging ondernomen;**
4. **Een leerling is overleden ten gevolge van zelfdoding;**

In het volgende deel wordt dieper ingegaan op elk van deze luiken.

Het is belangrijk elk luik regelmatig te evalueren en overlegmomenten hierover te organiseren. Zo moet minstens elk schooljaar bekeken worden of er geen personeelsswissels plaatsgevonden hebben die van invloed kunnen zijn op het draaiboek. Nieuwe personeelsleden moeten op de hoogte gebracht worden van het bestaan en de inhoud van het draaiboek. Ook nadat een school geconfronteerd werd met suïcidaal gedrag van een leerling is het belangrijk de werking van het draaiboek te evalueren en waar nodig aan te passen.

Luik 1: vroegdetectie en signaalherkenning

Dit luik gaat over het herkennen van signalen door leerkrachten of leerlingenbegeleiders en het vroegtijdig detecteren van leerlingen die met suïcidegedachten kampen.

Het is niet evident om te detecteren welke leerlingen mogelijk suïcidaal zijn aangezien de oorzaak van zelfdoding nooit eenduidig is en er steeds een combinatie van verschillende risicofactoren een rol spelen. Voorkomen dat een leerling suïcide zal plegen is dan ook niet makkelijk. We kunnen echter wel alert zijn voor die signalen die aangeven dat het niet goed gaat met een jongere. Als er veel van die signalen tegelijk aanwezig zijn, is het belangrijk hierover het gesprek aan te gaan met de jongere.

1. SUÏCIDAAL PROCES

Aan een zelfdoding gaat meestal een suïcidaal proces vooraf. In eerste instantie ontstaan er suïcidegedachten, die concreter kunnen worden en uiteindelijk kunnen evolueren naar een suïcideplan. Een concrete gebeurtenis (de spreekwoordelijke "druppel"), meestal een verliessituatie, kan leiden tot een suïcidepoging of een geslaagde suïcide. Hierbij is het belangrijk te benadrukken dat elke poging het risico op een geslaagde suïcide verhoogt.

Niet iedereen die suïcidegedachten heeft, gaat over tot het effectief uitvoeren van die gedachten. Dit betekent dat een suïcidaal proces omkeerbaar is en dat preventie van zelfdoding mogelijk is.

Het suïcidaal proces kent zowel observeerbare als niet-observeerbare componenten. Suïcidale gedachten en plannen zijn vaak niet observeerbaar voor de omgeving. Het suïcidale proces kan op een bepaald moment echter observeerbaar en zichtbaar worden voor de omgeving wanneer componenten aanwezig zijn zoals suïcidale communicatie en gedrag, met andere woorden wanneer de persoon verbale uiting geeft aan zijn gedachten, plannen of wanneer hij een poging onderneemt of zelfmoord pleegt. Ook zijn er mogelijke gedragsmatige signalen die kunnen wijzen op suïcidaliteit. In het kader van vroegdetectie is het belangrijk deze signalen te kennen.

2. SIGNALLEN

Verbale signalen:

Direct verbale signalen: ik wil niet meer leven, ik wou dat ik dood was, ik ga er een eind aan maken, het leven is de moeite niet meer waard, etc.

Indirect verbale signalen: ik kan niet meer, ik zie het niet meer zitten, niemand kan mij

helpen, ik ben toch voor niets goed, ik zou willen slapen en nooit meer wakker willen worden, het hoeft voor mij niet meer, ik heb mijn testament opgemaakt, etc.

Gedragmatige signalen:

Zich isoleren, zich afsluiten, lusteloosheid, futloosheid, minder concentratie, slechtere schoolprestaties, weggeven van persoonlijke spullen, verwaarlozing van het uiterlijk, overdreven gebruik van alcohol / medicatie, plotse huilbuien, woede-uitbarstingen, plotseling spijsbelen of afwezig zijn, mondelinge / schriftelijke aanwijzingen dat de leerling veel bezig is met de dood of met suïcide, etc.

Andere beïnvloedende factoren:

Negatieve kijk op zichzelf, de omgeving, de toekomst; gevoelens van hopeloosheid (geen uitweg meer zien); verlies van significante anderen, er niet bijhoren, problemen hebben met gezondheid, incest in het gezin, suïcidepoging(en) of suïcide binnen de familie / vriendenkring, psychiatrische ziekte bij een gezinslid, impulsiviteit, perfectionisme, faalangst, beperkt probleemoplossend vermogen, etc.

Opgelet! De detectie van dit soort signalen betekent niet per definitie dat een kind of jongere suïcidaal is. Deze signalen zijn geen specifieke signalen voor suïcidaliteit maar kunnen ook wijzen op een ander onderliggend probleem. Bovendien betekent het alert zijn voor signalen niet dat je suïcidaal gedrag kan voorspellen. Het is vaak zo dat men achteraf, nadat iemand tot zelfdoding is overgegaan, deze signalen kan herkennen.

Luik 1: vragen en aandachtspunten in het draaiboek

Binnen dit luik zijn in het kader van het opstellen van een draaiboek de volgende aandachtspunten en vragen van belang:

- Hoe kan er georganiseerd worden dat signalen van leerlingen opgevangen worden en dat daar een adequate reactie op komt?
- Op welke manier kunnen we ervoor zorgen dat leerkrachten weten welke signalen jongeren kunnen geven?
 - ◆ Leerkrachten: krijgen basisvorming over signaalherkenning (deskundigheidsbevordering).
- Wat moet er gebeuren als leerkrachten deze signalen oppikken? Wat moeten ze er dan mee doen? Aan wie moeten ze dit melden?
 - ◆ Leerkrachten: leren om adequaat door te verwijzen;
 - ◆ Leerkrachten: geen geheimhouding aan een leerling beloven;
 - ◆ Leerkrachten: stilstaan en bewust zijn van eigen attitude ten opzichte van suïcide, leven en dood.
- Wie is het centrale meldpunt en hoe worden de meldingen opgenomen?
- Goede samenwerking tussen de verschillende partners is nodig (leerkrachten, CLB, leerlingenbegeleiders, schoolarts, directie).
- Afspraken maken en duidelijkheid scheppen over de taak van elke partner:
 - ◆ Leerkrachten moeten goed geïnformeerd worden over de functie van het draaiboek, hun positie in het draaiboek en de daaraan verbonden taken.

Luik 2: acute dreiging, crisisinterventie

Het kan voorkomen dat een leerling spontaan aangeeft een eind aan zijn leven te willen maken, bijvoorbeeld tijdens een gesprek. Ook kan het gebeuren dat een leerkracht of leerlingenbegeleider vermoedt dat een leerling depressief is of andere emotionele problemen heeft, en gericht vraagt naar suïcidaliteit, waarop de leerling een bevestigend antwoord geeft. Een andere mogelijkheid is dat een medeleerling aangeeft dat een leerling kampt met suïcidegedachten.

1. BEWUST ZIJN VAN EIGEN ATTITUDES EN OPVATTINGEN

Aangezien het een emotionele shock teweegbrengt te horen dat iemand een einde aan zijn of haar leven wil maken, is het begrijpelijk dat men daarop geschokt, veroordelend of ontkennend reageert (bv. "zo erg zal het toch allemaal niet zijn"). Een dergelijke door emoties bepaalde reactie kan de leerling echter nog meer isoleren, en ervoor zorgen dat de weg naar de hulpverlening geblokkeerd wordt. Daarom is het belangrijk empathie te tonen (bv. "ik begrijp dat je op dit moment zelfdoding als de enige uitweg ziet") en na te gaan hoe acuut de dreiging is. Hierbij kan men ervan uitgaan dat hoe concreter de plannen zijn, en hoe verder deze zijn uitgewerkt, hoe groter de kans is op een daadwerkelijke poging.

2. IN KAART BRENGEN HOE ACUUT DE DREIGING IS

Een aantal vragen kan helpen om inzicht te krijgen hoe acuut de dreiging is: heeft de leerling al concrete plannen (tijdstip, plaats, middelen)? Heeft de leerling al eerdere pogingen ondernomen? Heeft de leerling maatregelen genomen om te verhinderen dat een derde kan tussenkomen tijdens en na de poging? Toont de leerling tekenen van zelfverwaarlozing? Etc.

Luik 2: vragen en aandachtspunten in het draaiboek

Als er sprake is van acute dreiging, dan moet er (zoveel mogelijk in overleg met de leerling) gehandeld worden. In het draaiboek dienen in dit verband minimaal de volgende aspecten aan de orde te komen:

- Wie is de "interne meldpost" (de persoon die bewaakt dat alle te nemen stappen ook genomen worden)?
 - ◆ Communicatie en samenwerking tussen leerkrachten, directie en CLB is belangrijk.
- Wie coördineert de te nemen stappen?
- Wie blijft er bij de leerling?
 - ◆ Leerling mag in een suïcidale crisis nooit alleen gelaten worden!
 - ◆ Leerkracht belooft geen geheimhouding aan de leerling, maar dat hij/zij vertrouwelijk met de informatie van de leerling zal omgaan.
 - ◆ Verwijder eventuele middelen waarmee suïcide gepleegd kan worden (vooral het

middel van voorkeur als dit gekend is).

- ◆ Houd de leerling op de hoogte van de stappen die genomen worden.
- Wie legt contact met externe hulpverleners? Belt de CLB-psycholoog of leerkracht bij verwijzing in het bijzijn of zonder het bijzijn van de leerling? Wil de hulpverlener de leerling zelf aan de telefoon krijgen?
- Wie legt contact met de ouders? In welke fase wordt dit contact gelegd?
- Wie draagt de leerling over aan de externe hulpverlener? Wie volgt de verwijzing op?
 - ◆ Overdracht moet zo gebeuren dat de leerling niet de indruk krijgt van het kastje naar de muur gestuurd te worden. Dit kan voorkomen worden doordat de vertrouwenspersoon (aan wie de leerling de suïcidale voornemens heeft kenbaar gemaakt) contact blijft houden met leerling en hulpverlener.
- Welke concrete afspraken zijn gemaakt met externe hulpverleners (wie is de contactpersoon, komt hulpverlener naar school of wordt leerling naar hulpverlener gebracht, etc.)? Welke informatie wenst de externe hulpverlener van de school te horen?
- Krijgt de school in geval van een crisissituatie voorrang op de wachtlijst binnen de hulpverlening?
- Afspraken maken met de externe instanties in hoeverre zij de school op de hoogte kunnen en mogen houden na een verwijzing.
- Wat als de situatie wel acuut is maar de leerling wil niet doorverwezen worden?
- Nazorg gericht op de leerling zelf en op medeleerlingen die op de hoogte zijn van het gebeuren.
- Lijst met contactgegevens van alle genoemde personen en instanties.

Luik 3: na een suïcidepoging

Het ondernemen van een suïcidepoging is de **grootste risicofactor** wat betreft suïcide. 25% van de mensen die suïcide plegen, werd in het jaar hieraan voorafgaand in een algemeen ziekenhuis opgenomen na een poging tot suïcide. Het is dan ook belangrijk adequaat te reageren op een suïcidepoging.

Ook naar de medeleerlingen toe is het van cruciaal belang adequaat te reageren. Dit is belangrijk om het mogelijke trauma bij andere leerlingen te beperken en om degenen te identificeren die ook een risico lopen en mogelijk het suïcidaal gedrag gaan imiteren.

Er is een verschil tussen een poging die zich op school voordoet en een poging die buiten de school gebeurt. In beide gevallen is de kans groot dat medeleerlingen op de hoogte zijn van wat er gebeurd is, en dat er bepaalde geruchten circuleren. Het is daarom belangrijk dat er op school een forum wordt geboden aan de leerlingen om hun gevoelens te uiten, en dat aan hen correcte informatie gegeven wordt.

Luik 3: vragen en aandachtspunten in het draaiboek

In het draaiboek zouden in ieder geval de volgende vragen en aandachtspunten opgenomen moeten zijn:

- Wie is de "interne meldpost" (de persoon die erover waakt dat alle te nemen stappen ook genomen worden)?
- Wie coördineert de te nemen stappen?
- Wanneer, door wie en hoe wordt het team op de hoogte gebracht?
- Wie legt de contacten met de ouders? Wat moet met hen besproken worden?
- Wie bespreekt in welke fase met de ouders welke informatie wel of niet gebruikt mag worden in de opvang en voorlichting van de medeleerlingen?
- Wie legt contact met welke externe hulpverleners? Hoe wordt dit contact gelegd?
- Wie volgt de verwijzing op? Hoe gebeurt dit?
- Krijgt een leerling die een poging heeft ondernomen voorrang op de eventuele wachtlijst van de hulpverleningsinstantie waarmee wordt samengewerkt?
- Welke informatie over de leerling mag de externe hulpverlener doorgeven aan school of CLB?
- Welke concrete afspraken moeten er gemaakt worden met de externe hulpverleners in verband met de terugkeer van de leerling naar de school?

- Hoe worden derden ingelicht / wordt omgegaan met vragen van derden (leerkrachten, medeleerlingen, ouders van andere leerlingen, de media)?

- Wat organiseert de school op lange termijn aan nazorg: leerkrachten zijn extra alert voor leerlingen die signalen van emotionele problemen uitzenden, gerichte voorlichting aan het schoolteam in verband met signalen en hoe hiermee om te gaan, voorlichting aan de leerlingen over bij wie ze terecht kunnen, voorlichting aan de ouders.

Naar de leerling zelf

- Te verlenen medische hulp (door wie?).
- Bespreken met de leerling en zijn ouders of de medeleerlingen al dan niet op de hoogte gebracht mogen worden en welke informatie hierbij gegeven mag worden. Bespreken of de informatie die verkregen wordt van de leerling / ouders / externe instantie doorgegeven mag worden aan de directie van de school of de andere leerkrachten?
- Nagaan wat de reden / aanleiding was voor de poging: oplossingen zoeken voor die problemen die binnen de school liggen (bv. pesten).
- Wordt de leerling doorverwezen naar de hulpverlening (ongeacht de ernst van de poging en het letsel)? Wie neemt deze beslissing (met/zonder inspraak van de leerling)?
- Wie bespreekt wanneer met de leerling hoe zijn terugkeer naar school zal verlopen?
- Wie is het steunpunt of aanspreekpunt voor de leerling op school?

Naar de medeleerlingen en andere nabestaanden

- Wie gaat in de klas de klasgenoten op de hoogte stellen (klastitularis, leerlingenbegeleider)? Krijgt men hierbij begeleiding van een hulpverlener met wie hierover op voorhand afspraken gemaakt zijn (CGG-medewerker, schoolarts, schoolpsycholoog, etc.)?
 - ◆ Leerlingen op de hoogte brengen in niet al te grote groepen (klasverband): op die manier wordt de mogelijkheid tot steun door de klasgenoten vergroot. Bovendien hebben de leerkrachten zo meer zicht op de manier waarop de leerlingen reageren.
 - ◆ Leerlingen horen nieuws best van leerkracht die ze goed kennen en vertrouwen (bv. klastitularis).
- Wat mag hierbij verteld worden?
 - ◆ Beter om over suïcide in algemene zin te praten, als er teveel details gegeven worden, zou dit aanleiding kunnen geven tot identificatie door de medeleerlingen.
 - ◆ Bespreken van alternatieven van suïcidaal gedrag: wat doen als je het moeilijk hebt?
- Wat met vrienden van de leerling die niet in dezelfde klas zitten? Wat met broers of zussen van de betrokken leerling? Hoe worden eventueel afwezige leerlingen op de hoogte gebracht?

- Speciale aandacht voor medeleerlingen waarmee leerling problemen had.
- Wees alert voor leerlingen die het zelf ook moeilijk hebben (signaalherkenning!).
- Bespreek hoe, waar en aan wie leerlingen hulp kunnen vragen en wat ze van deze hulp kunnen verwachten.
- Wanneer mogen de leerlingen naar huis?

In *bijlage* vindt u een leidraad voor een klasgesprek naar aanleiding van een suïcidepoging. Bedoeling van zo'n gesprek is om de uitbreiding van suïcidaal gedrag te voorkomen, en om de terugkeer van de leerling naar de klas voor te bereiden.

Luik 4: na een suicide

Hoe kan een school adequaat reageren als een leerling een einde aan zijn leven heeft gemaakt? Een dergelijk overlijden komt altijd plots en onverwacht, en roept heel wat emoties op. Het is niet goed als op zo'n emotioneel moment nog bedacht moet worden hoe best gereageerd kan worden.

Als een jongere overlijdt aan zelfdoding worden niet alleen de familie en vrienden getroffen, ook leeftijdsgenoten, klasgenoten en leerkrachten worden plots nabestaanden. De school heeft dan ook een belangrijke rol als het op postventie⁸ aankomt.

Luik 4: vragen en aandachtspunten in het draaiboek

- Het bericht komt binnen: hoe komt het bericht binnen? Is diegene bij wie het bericht toekomt op de hoogte van de te nemen stappen? Moet het bericht gecontroleerd worden (bv. als het niet komt van de ouders van de leerling)?
- De interne meldpost: wie is degene die bewaakt dat alle te nemen stappen ook genomen worden?
- Wie coördineert de te nemen stappen?
- Wat als de school gecontacteerd wordt door de media? Wie is de contactpersoon voor de media?
 - ◆ Belangrijk dat dit door één persoon gebeurt, die over kennis beschikt van de effecten die de media in deze kunnen hebben.
 - ◆ Enkel feiten geven, niet speculeren over oorzaken, geen gedetailleerde informatie over de methode die gebruikt werd of over de problemen die de jongere in kwestie had.
 - ◆ Handig hulpmiddel: mediarijlijnen Werkgroep Verder⁹ (zie bijlage).

Leerkrachten / personeel van de school

- Hoe, wanneer en door wie worden de leerkrachten ingelicht? Wat met afwezige leerkrachten?
- Welke instructies krijgen de leerkrachten in verband met het overbrengen van het bericht naar de klassen?
- Is er voor de leerkrachten die zelf erg aangeslagen zijn ondersteuning voorzien?

⁸ Postventie: alle activiteiten die ondernomen worden nadat een jongere suicide gepleegd heeft, en die de mogelijke effecten van deze traumatische gebeurtenis aanpakken en verlichten. In essentie gaat het hier om die interventies die gericht zijn op het voorkomen van gecompliceerde rouw bij diegenen die achterblijven. (E.J. de Wilde & G. Portzky, *Preventie van suïcidaal gedrag bij jongeren*, in: Van Heeringen, C., *Handboek suïcidaal gedrag*, p. 288, De Tijdstroom, 2007.)

⁹ Mediarijlijnen Werkgroep Verder: folder "Als journalist kan je levens redden", http://www.werkgroepverder.be/m_richtlijnen_folder.pdf.

- Briefing van de leerkrachten in verband met hoe ze de boodschap aan de leerlingen kunnen overbrengen, info geven over wat de school verder gaat doen, info geven waar de leerlingen terecht kunnen, info over de samenwerking met externen.

- Informatie over hoe risicoleerlingen herkend kunnen worden: wat zijn de signalen en hoe wordt hier best mee omgegaan?

Ouders gestorven leerling

- Wie neemt contact op met de ouders? Biedt men de ouders aan om op huisbezoek te gaan? Wie doet zo'n huisbezoek?
 - ◆ Belangrijk dat persoon die huisbezoek doet op de hoogte is van hulpverleningsmogelijkheden voor nabestaanden.
- Afspraken maken met de ouders wat er gezegd mag worden op school.
- Afspraken maken met de ouders over het al dan niet aanwezig zijn van leerkrachten / leerlingen op de begrafenis.
- Navragen of de familie hulp wil van de school bij de begrafenis.
- Later: afspraken maken met de ouders over wat er moet gebeuren met de spullen van het kind

Medeleerlingen

- Niet alleen aandacht voor de klasgenoten van de overleden leerling: ook aandacht voor broers of zussen, burens, vrienden die mogelijk in andere klassen zitten. Aandacht voor de "vijanden" van de overleden leerling en voor afwezige leerlingen. Tenslotte ook aandacht voor leerlingen die niet echt een bijzondere band hadden met de overleden leerling, maar die omwille van eigen problemen, het mogelijk moeilijk hebben na deze zelfdoding.
- Leerlingen inlichten tijdens een klasgesprek.
 - ◆ Leerlingen op de hoogte brengen in niet al te grote groepen (klasverband): op die manier wordt de mogelijkheid tot steun door de klasgenoten vergroot. Bovendien hebben de leerkrachten zo meer zicht op de manier waarop de leerlingen reageren.
 - ◆ Leerlingen horen het nieuws best van leerkracht die ze goed kennen en vertrouwen (bv. klastitularis)
- Leerlingen laten ventileren
- Informatie over zelfdoding: niet verheerlijken of romantiseren, benadrukken situationele aard.
 - ◆ Beter om over suïcide in algemene zin te praten. Als er teveel details gegeven worden, zou dit aanleiding kunnen geven tot identificatie door de medeleerlingen.
 - ◆ Bespreken van alternatieven van suïcidaal gedrag: wat doen als je het moeilijk hebt?

- Leerlingen inlichten waar ze terecht kunnen als ze het moeilijk hebben, zowel binnen als buiten de school. Toelichten van mogelijke hulpverleningsmogelijkheden.
 - ◆ Externe instanties kunnen zich voorstellen op school of in de klas
 - ◆ Uitdelen van folders

 - ◆ Iemand van externe instantie kan deelnemen aan het groepsgesprek om de drempel naar de hulpverlening te verlagen
- Informatie ook op papier meegeven aan de leerlingen: adressen, telefoonnummers, openingsuren van de verschillende hulpverleningsinstanties en wat deze te bieden hebben.

Ouders andere leerlingen

- Brief meegeven waarin de ouders over de gebeurtenis geïnformeerd worden (kort feiten en doodsoorzaak benoemen).
- De brief vermeldt ook hoe de school hiermee omgaat en wat het belang is van hier met kinderen over te praten.
- In de brief worden de mogelijkheden voor hulpverlening aangehaald.
- Tenslotte vermeldt de brief ook wie de ouders kunnen contacteren in geval van vragen of bezorgdheid. Mogelijk wordt een ouderavond of gespreksavond georganiseerd.

Schematisch overzicht:

Vroegdetectie & signaalherkenning	Acute dreiging & crisisinterventie	Na een suïcidepoging	Na een suïcide
Deskundigheidsbevordering onderwijzend personeel: <ul style="list-style-type: none">▪ Signalen herkennen▪ Gepast reageren▪ Doorverwijzen	Nagaan hoe acuut de dreiging is	Medische hulp in geval van een poging op school	Intern meldpunt en interne coördinatie (wie?)
Intern meldpunt en interne coördinatie (wie zorgt dat alle stappen gezet worden? Wie coördineert deze stappen?)	Intern meldpunt en interne coördinatie (wie?)	Intern meldpunt en interne coördinatie	Personeel school: <ul style="list-style-type: none">▪ Informeren▪ Briefen ivm signaalherkenning▪ Ondersteuning leerkrachten
Afspraken met de verschillende partners / duidelijkheid over ieders taken (leerkrachten, CLB, directie, ...)	Opvang leerling in suïcidale crisis (wie? hoe?)	Informeren team	Ouders gestorven leerling: <ul style="list-style-type: none">▪ Contacteren / evt. huisbezoek▪ Afspraken ivm informeren anderen▪ Afspraken ivm uitvaart▪ Hulpverlening
Schoolpersoneel is op de hoogte van het draaiboek en de afspraken in het draaiboek (wie zorgt hiervoor? aandacht voor nieuw personeel)	Contact met de ouders suïcidale leerling (wie? hoe? wanneer? ...)	Contact / informeren ouders leerling (poger)	Medeleerlingen: <ul style="list-style-type: none">▪ Aandacht voor risicoleerlingen▪ Klasgesprek: Informeren, leerlingen laten ventileren, hulpverlening / ondersteuning
	Contact met externe hulpverleners (wie? hoe? wanneer? ...) op basis van voorafgaande afspraken	Contact met externe hulpverleners (wie? hoe? wanneer? ...) op basis van voorafgaande afspraken	Ouders medeleerlingen: <ul style="list-style-type: none">▪ Informeren▪ Ondersteuning / hulpverlening
	Nazorg medeleerlingen die op de hoogte zijn van het gebeuren	Nazorg leerling zelf / leerkrachten / medeleerlingen (signaalherkenning)	Afspraken in verband met contacten met media

Regelmatige evaluatie van elk van deze luiken!!

Bronnen

- ALDERS, A., (2006). Draaiboek zelfmoordpreventie bij jongeren voor scholen, *Welwijs*, 17(3), 22-26.
- CONSERRIERE, I., Zelfdoding bij jongeren: erover praten is de beste preventie, *Project Suïcidepreventie*, s.d.
- DE WILDE, E. J., & PORTZKY, G., (2007). *Preventie van suïcidaal gedrag bij jongeren*, in: Van Heeringen, C., Handboek suïcidaal gedrag, De Tijdstroom.
- FIDDELAERS-JASPERS, R., & SPEE, I., (2000). Weer-zin in leven: de school en zelfdoding, *Educatieve Partners Nederland*.
- PORTZKY, G., (2007). *Suicidal behavior among adolescents: epidemiology, risk factors and prevention*, Universiteit Gent.
- PROJECT ZELFMOORDPREVENTIE CGG, *Waarom een draaiboek?*, intern document, s.d.
- PROJECT ZELFMOORDPREVENTIE CGG, *Presentatie: Zelfmoordpreventie in scholen: "draaiboek"*, intern document, s.d.
- PROJECT ZELFMOORDPREVENTIE CGG, *Preventie op school: interne werking en samenwerking met andere instanties*, intern document, s.d.
- WERKGROEP VERDER, (2006). *Aanzet tot een gedeelde visie bij postventie in scholen na een zelfdoding*, intern document.

www.zelfmoordpreventie.be

www.zelfmoordpreventievlaanderen.be

<http://ospa.oggpa.be>

Bijlage 1: Referenties gerelateerde producten

Deskundigheidsbevordering voor leerkrachten, leerlingenbegeleiders, jeugdhulpverleners in verband met de preventie van suïcide

Suïcidepreventiewerking van de CGG
www.zelfmoordpreventievlaanderen.be

Of OSPA
ospa.oggpa.be

Contactpersonen Antwerpen:

Regio Antwerpen
Suzy Van der Meeren en Jolien Mertens
CGG Andante Merksem
Bredabaan 579
2170 Merksem
03/620.10.20
suzy.vandermeeren@andante.be
jolien.mertens@andante.be

Regio Mechelen
Vicky Van Dooren (Coördinator)
CGG De Pont Mechelen
Hanswijkstraat 48
2800 Mechelen
015/42.08.32
Vicky.vandooren@cggdepont.be

Regio Turnhout
Marijke Vandervoort
CGG Noorderkempen
Smalvoortstraat 2
2300 Turnhout
014/41.09.67
zelfmoordpreventie.turnhout@pandora.be

Folder: Als journalist kan je levens redden

Verantwoorde berichtgeving over zelfdoding en suïcidaal gedrag (mediarichtlijnen)

http://www.werkgroepverder.be/m_richtlijnen_folder.pdf

Bijlage 2: Gesprek met de klas – leidraad

Uit: Project zelfmoordpreventie CGG, *Waarom een draaiboek?*, intern document, s.d.

Gesprekken voeren met leerlingen over emotioneel beladen onderwerpen als doodgaan en zelfdodingsgedrag moet verantwoord gebeuren en het zou een goede zaak zijn als scholen hiervoor bepaalde leerkrachten in de gelegenheid zouden stellen zich hierin te bekwamen door middel van bijscholing.

In de opvang van klasgenoten en leerlingen die op de hoogte zijn van de poging kunnen de volgende elementen als leidraad dienen:

- Meestal circuleren er geruchten.
- Een gesprek met leerlingen heeft tot doel uitbreiding van suïcidaal gedrag te voorkomen en de terugkeer van de betrokken leerling voor te bereiden.
- De leerlingen moeten de kans krijgen om te vertellen wat ze weten en hoe ze zich erbij voelen. Deze gevoelens moeten gekaderd worden.
- Geruchten, roddels en misvattingen moeten ontkracht worden.
- Correcte informatie geven over de suïcideproblematiek is nodig.
- Benadrukken dat suïcide geen heldendaad is maar voortkomt uit lijden en zelf ook weer lijden veroorzaakt.

Klasgesprek na een zelfmoordpoging:

- Als de school een van de redenen is van het suïcidaal gedrag bv. pesten, problemen met leerkrachten, studieproblemen, disciplinaire problemen, etc. dan moet dat worden aangepakt.
- Als niemand van de andere leerlingen op de hoogte is van de poging en de betrokken leerling dit ook niet wenst, is het beter de andere leerlingen niet in te lichten.
- Als andere leerlingen wel op de hoogte zijn (of er bestaat een vermoeden) is het nodig hierover te praten. Het is belangrijk dat dit onder begeleiding gebeurt (van een leerkracht of eventueel een hulpverlener).
- In het klasgesprek is het van belang de leerlingen zelf te laten spreken over wat ze weten en hoe ze zich daarbij voelen.
- Er moet uitleg gegeven worden over waarom jonge mensen een poging kunnen ondernemen, wat de betekenis ervan kan zijn. Hierbij moet men opletten zelfmoord niet te verheerlijken of te dramatiseren. Zelfmoord komt voort uit lijden en veroorzaakt op zich ook lijden.
- Overloop met de leerlingen hoe ze kunnen reageren als de leerling terugkomt.
- In een gesprek alert zijn voor die leerlingen die het zelf ook erg moeilijk hebben.
- Bespreken wat alternatieven zijn voor suïcidaal gedrag: wat kan je doen als je het moeilijk hebt?
- Bespreken hoe, waar en aan wie ze hulp kunnen vragen en wat ze ervan kunnen verwachten (wie aanspreken, wanneer?).
- Afspreken hoe zijzelf kunnen omgaan met signalen van medeleerlingen. Het probleem van geheimhouding aankaarten.

Bijlage 3: Mogelijke externe partners in verband met het suïcidepreventiedraaiboek

Naast de school zelf en de schoolbegeleidingsdiensten kan het nodig zijn in geval van suïcidaal gedrag op school, een beroep te doen op externe diensten. Het is belangrijk op voorhand (dus vooraleer zich een concrete situatie voordoet) afspraken te maken met deze diensten.

In dit overzicht worden een aantal Antwerpse actoren opgelijst, die een rol *kunnen* spelen in het omgaan met suïcidaal gedrag op school. Het is belangrijk dat elke school in de eigen omgeving gaat kijken welke diensten hier best geschikt voor zijn. Dit zal zowel afhangen van het aanbod in de omgeving van de school, als van andere factoren zoals de omvang, de populatie en de ideologische achtergrond van de school.

Telefonische diensten:

Tele-onthaal	106 www.teleonthaal.be 24/24 geopend Ook chatdienst, bijna dagelijks (uren beschikbaar op site)	Anonieme telefonische hulplijn waarnaar gebeld kan worden om te praten over de meest uiteenlopende onderwerpen, onder andere zelfdoding.
Zelfmoordlijn	02/649 95 55 www.zelfmoordpreventie.be 24/24 geopend Ook chatdienst, iedere avond tussen 19u en 21u30 (behalve woensdag en zaterdag)	Anonieme telefonische hulplijn voor mensen met moeilijkheden en zelfdodingsgedachten, voor nabestaanden, voor mensen die denken dat een vriend of familielid speelt met de idee van zelfdoding.
Kinder- en jongerentelefoon	102 www.kjt.org dagelijks 16-22u (behalve zon- en feestdagen) Ook chatdienst, woensdag tussen 18u en 21u	Anonieme telefonische hulplijn waarnaar kinderen en jongeren kunnen bellen met de meest uiteenlopende vragen over allerlei onderwerpen, waaronder zelfdoding.

Externe hulpverlening:

Centrum voor Leerling Begeleiding (CLB)

CLB GO
Berchemstadionstraat 1
2600 Berchem
03/232 23 82
clb6@g-o.be

Stedelijk CLB
Lange Gasthuisstraat 24
2000 Antwerpen
03/206 13 11
clb@stad.antwerpen.be

Provinciaal CLB Antwerpen
Markgravelei 86
2018 Antwerpen
03/241 05 00
info@clb.provant.be

VCLB Kempen
Korte Begijnenstraat 18
2300 Turnhout
014/40 33 10
secretariaat@clb-kempen.be

VCLB De Wissel Antwerpen
Hallershofstraat 7
2000 Antwerpen
03/285 34 50

VCLB 2 Antwerpen
Markt 3
2180 Ekeren
03/542 21 55

CLB 1 (AMI 1)
Mgr. Donchelei 9
2290 Vorselaar
014/50 74 00

CLB 2 (AMI 2)
Edegemsestraat 36
2640 Mortsel
03/443 90 20

VCLB Voor- en Noorderkempen
De Zwaan 28
2930 Brasschaat
03/651 88 85

CLB Mechelen-Rupel 'Het Kompas'
Vijfhoek 1A
2800 Mechelen
015/41 89 11

<p>Centra geestelijke gezondheidszorg (CGG)</p>	<p>Een <i>Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG)</i> is gespecialiseerd in de behandeling en preventie van problemen op het terrein van de geestelijke gezondheid. Je kan er op afspraak terecht voor gespecialiseerde psychologische, sociale en psychiatrische hulp. Je kan er bij voorkeur terecht op verwijzing, bv. door het CLB of de huisarts. Je kan ook zelf contact opnemen. Dit gebeurt bij voorkeur telefonisch.</p>	<p>CGG Andante CGG De Pont CGG Kempen CGG Vagga</p> <p>Deze voorzieningen hebben samen meer dan 20 vestigingsplaatsen, verspreid over de provincie. De contactgegevens hiervan zijn terug te vinden via de betreffende websites.</p>
<p>Suicidepreventiewerking van de CGG</p> <p>www.zelfmoordpreventievlaanderen.be</p>	<p>De <i>Suicidepreventiewerking van de CGG</i> is gespecialiseerd in de preventie van zelfdoding. Het project biedt deskundigheidsbevordering aan verschillende groepen van professionelen aan. Ook kunt u op de medewerkers van het project een beroep doen bij het opstellen van een suïcidepreventiedraaiboek.</p>	<p><i>Contactpersonen</i></p> <p>Regio Antwerpen Suzy Van der Meeren, dr. Mieke Joniaux, Stefanie Ghekiere en Jolien Mertens CGG Andante Merksem Bredabaan 579 2170 Merksem 03/620.10.20 Suzy.vandermeeren@andante.be Mieke.joniaux@andante.be Stefanie.ghekiere@andante.be Jolien.mertens@andante.be</p> <p>Regio Mechelen Vicky Vandooren CGG De Pont Hanswijkstraat 48 2800 Mechelen 015/42.08.32 Vicky.vandooren@cggdepont.be</p>

Regio Turnhout
Marijke Vandervoort
CGG Kempen
Smalvoortstraat 2
2300 Turnhout
014/41.09.67
Zelfmoordpreventie.turnhout@pandora.be

**Diensten
Slachtofferhulp
(Centra voor
Algemeen
Welzijnswerk)**

Wanneer iemand zelf of iemand uit de omgeving van een persoon geconfronteerd werd met een misdrijf, een verkeersongeval of zelfdoding, kan men terecht bij *Slachtofferhulp*. Slachtofferhulp werkt gratis met zowel beroepskrachten als vrijwilligers, in groep en individueel, voor kinderen en volwassenen. Slachtofferhulp praat met de persoon in kwestie over wat er gebeurd is, geeft informatie en advies, kan eventueel doorverwijzen, etc. In het kader van ondersteuning aan de klas zullen zij de klastitularis coachen om dit zelf op te nemen.

www.caw.be

**Centra Morele
Dienstverlening
(CMD)**

De *Centra Morele Dienstverlening* verzorgen morele dienstverlening voor de gehele bevolking op niet-confessionele basis. Men kan er terecht met morele problemen (bv. vragen en problemen die te maken hebben met leven en dood). De CMD verstrekken enkel hulp op vraag en doen dit kostenloos.

Provincie Antwerpen
Jan Van Rijswijcklaan 96
2018 Antwerpen
tel. 03/259.10.80
fax 03/259.10.89
cmd.antwerpen@uvv.be

www.uvv.be/uvv5/top2/fram03.html

**JongerenAdvies
Centrum (JAC)**

Het JAC geeft informatie, hulp en advies aan jongeren van 12 tot 25 jaar. Het is gratis, werkt niet met wachtlijsten en is anoniem. Er wordt geen informatie doorgegeven aan

JAC Antwerpen
CAW Metropool
Korte Nieuwstraat 26
2000 Antwerpen
03/232.27.28

<p>www.jac.be</p>	<p>anderen als de jongere in kwestie dit zelf niet wil.</p>	<p>jacplus@antwerpen.be</p> <p>JAC Geel CAW De Kempen Diestseweg 135 2440 Geel 014/56.68.20 jac@geel.be</p> <p>JAC Herentals CAW De Kempen Hikstraat 47 2200 Herentals 014/23.34.01 Jac.herentals@cawdekempen.be</p> <p>JAC Mechelen CAW Het Welzijnshuis Sint-Katelijnestraat 57 2800 Mechelen 015/33.70.12 jac@hetwelzijnshuis.be</p>
<p>Huisartsen</p>	<p>De huisarts is een vertrouwenspersoon bij wie je terecht kan met alle medische en psychische klachten.</p>	<p>www.huisarts.be</p>
<p>Psychiatrische Afdelingen van Algemene Ziekenhuizen (PAAZ)</p>	<p>Afdeling binnen een algemeen ziekenhuis die instaat voor opvang en kortdurende behandeling van mensen met psychiatrische problemen.</p>	<p>De adressen van de Antwerpse PAAZ vindt u op http://www.paaz.be/public/Opzoeken.php</p>
<p>Psychiatrische Ziekenhuizen</p>	<p>Psychiatrische ziekenhuizen richten zich uitsluitend tot mensen met psychiatrische problemen. Zij bieden gespecialiseerde behandelingen aan die zowel kort als langdurend kunnen zijn. De psychiatrische ziekenhuizen richten zich op kinderen, jongeren, volwassenen en ouderen.</p>	<p>De adressen van de Antwerpse psychiatrische ziekenhuizen vindt u op http://www.st-lis.nl/informatie/psychiatrice_ziekenhuizen_in_vlaanderen/provincie_antwerpen.htm</p>

Bijlage 4: Contactgegevens locoregionale partners Antwerpen

LOGO Stad Antwerpen
Elke Eggerickx / Ellen Declodt
Van Immerseelstraat 11
2018 Antwerpen
03/222.37.53
Elke.eggerickx@stad.antwerpen.be

LOGO Mechelen
Sylvia Vande Broek
M. Sabbestraat 119
2800 Mechelen
015/43.63.66
sylvia@logomechelen.be

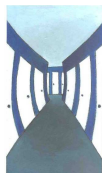
LOGO Noorderkempen
Anke Vaneeckeren
Stationsstraat 80/82
2300 Turnhout
014/44.08.34
anke@logozuiderkempen.be

LOGO's in de provincie Antwerpen

LOGO Antwerpen Noord
Famke Sillis
Prins Kavelhof 35
2930 Brasschaat
03/605.15.82
famke@logoantwerpennoord.be

LOGO Pr.A.A.M.
Sylvia Vande Broek
Herenboslaan 29
2500 Koningshooikt (Lier)
03/482.46.61
sylvia@logomechelen.be

LOGO Zuiderkempen
Anke Vaneeckeren
Dr. Van de Perrestraat 218A
2440 Geel
014/57.42.71
anke@logozuiderkempen.be

Regio Antwerpen
CGG Andante
Suzy Van der Meeren, dr. Mieke Joniaux,
Stefanie Ghekiere, Jolien Mertens
Bredabaan 579
2170 Merksem
03/620.10.20
Suzy.vandermeeren@andante.be
Mieke.joniaux@andante.be
Stefanie.ghekiere@andante.be
Jolien.mertens@andante.be

Regio Turnhout
CGG Kempen
Marijke Vandervoort
Smalvoortstraat 2
2300 Turnhout
014/41.09.67
Zelfmoordpreventie.turnhout@pandora.be

CGG met een medewerker suïcidepreventie Antwerpen

Regio Mechelen
CGG De Pont
Vicky Van Dooren (coördinator)
Hanswijkstraat 48
2800 Mechelen
015/42.08.32
Vicky.vandooren@cggdepont.be

OGGPA

OGGPA

Hugo Jacobs

Boomgaardstraat 22b110

2600 Berchem

03/240.61.83

info@oggpa.be

**Overlegplatform Geestelijke
Gezondheid
Provincie Antwerpen**